

др Ђорђе Игњатовић,
ванредни професор Правног факултета у Београду

ТРИАНГУЛАЦИЈА У КРИМИНОЛОГИЈИ (1)

Рад се бави једном у нашој досадашњој криминолошкој литератури непознатом категоријом. Настала као термин у криминолошкој методологији пре нешто више од две деценије, триангулација се најчешће схвата као специфичан методолошки поступак. Међутим, она може - схваћена као сустицање теоријских концепата - послужити и за објашњење самог криминалитета као појаве. Најзад, на логици на којој почива триангулација може се, по мишљењу аутора, конституисати и сам систем криминологије као јединствене синтетичке науке која свом предмету - криминалној појави - приступа обухватајући све три њене димензије - етиолошку, феноменолошку и виктимолошку.

Кључне речи: *Триангулација - Метод - Теорија - Криминолошки систем. - Синтеза.*

Израз "триангулација" потиче из латинског језика (*triangulus* - троугао) и означава посматрање истог објекта из различитих углова (2), или, још општије, комбиновање различитих приступа истом предмету у циљу његовог свестраног сагледавања. Први га је у криминологији употребио N. Denzin 1970. године. Он је, наслањајући се на један рад Webba (3), до тада већ практикованој примени различитих прилаза у истом истраживању дао и назив и неопходно уопштавање. Denzin разликује триангулацију у погледу техника прикупљања чињеница, методолошких приступа, делатности истраживача и најзад, самих теоријских основа истраживања (4).

Тако је већ у почетку указано на два могућа значења овог израза - триангулација се може схватити у ужем смислу и тада би се односила

(1) Сарадња у овом броју Анала пружа аутору задовољство да и на тај начин изрази поштовање и захвалност коју дугује свом учитељу професору Милану Милутиновићу.

(2) Триангулација у топографији означава вид мерења терена при коме се на основу познатог размака између вертикалних ознака одређује површина терена (в. De Agostini, *Grande dizionario della lingua italiana*, Firenze, 1990, с. 2148.), а слично значење израз има и у математици (в. *Webster's Third New Dictionary*, vol. III, Chicago, 1981, с. 2440).

(3) Webb E. et al., *Unobtrusive Measures: Nonreactive Research in the Social Sciences*, Chicago, 1966.

(4) Denzin N., *The Research Act*, Chicago, 1970, с. 301 et seq.

на "удвајање" метода. У ширем, под овај израз подвела би се и координација различитих теоријских објашњења истог криминалног догађаја.

Прва поглавља у раду су посвећена излагању ова два вида триангулације. Треће ће се бавити доприносом триангуларизирајућег приступа концепирању једног новог криминолошког система који заступа аутор.

І ТРИАНГУЛАЦИЈА У УЖЕМ СМISЛУ

1. Појам и врсте

Једна од најзначајнијих особина криминолошке методологије у данашње време је плурализам поступака и концепција у истраживањима. Разлоге за такво стање укратко можемо систематизовати у четири групе:

прво, сложеност проблема са којима се срећемо у криминолошком истраживању. Њих не можемо решити без довољно широког спектра одабраних метода за прикупљање чињеница;

друго, епистемиологија јасно указује на концептуалну ограниченост сваког од метода у хуманистичким наукама. Та непоузданост покушава се отклонити њиховим комбиновањем;

треће, криминалитет као предмет истраживања није једнозначан феномен. Он има различите аспекте и димензије. Злочин није само број у криминалним статистикама. Он има посебан значај и за учиниоца и за жртву, о чијем квалитету и јачини не можемо довољно сазнати из статистика или било ког другог посебног метода. Отуда је, када се планира примена методолошких поступака, уместо представе о ексклузивности појединог, потребно имати у виду њихову недовољност и потребу координације и међусобног прожимања;

четврто, истраживања се углавном врше екипно. Како се и код квалитативних метода поставља питање поузданости резултата до којих је посматрањем дошао сваки од њих, као одговарајућа техника за обезбеђење поузданости појављује се триангулација.

Она се, у *ужем смислу*, своди на технички термин који означава употребу два или више метода за прикупљање чињеница, односно ангажовање најмање два истраживача у истом пројекту како би се избегле грешке као последица њихових предрасуда или једностраности (5). Триангулација је у првом значењу - употребе више поступака у истом истраживању - данас (без обзира да ли научници користе овај израз) често у примени. И када из објављених резултата изгледа да се оперисало само са једним методом, у пракси је углавном другачије: експеримент је обично праћен посматрањем, етнографска метода интервјуима, а многи истраживачи посматрање комбинују са упитницима како би дошли до информација из других извора. Сви они користе се у исто време анализом докумената. Штавише, многе технике за прикупљање података "триангулирају се" употребом историјских и компаративних података да бисмо им дали временску и просторну димензију.

(5) Shipman M., *The Limitations of Social Research*, London, 1988, с. 43.

Могу се комбиновати и индивидуални и колективни ниво посматрања, психолошки и социолошки аспект (6).

У криминологији овакав приступ није нов. Многи истраживачи, већ више деценија користе комбинације методолошких захвата и истраживачких техника како би обезбедили највећу могућу поузданост података до којих долазе. Од посебног је значаја комбиновати употребу оних метода који почивају на субјективном ставу, мишљењу, утиску респондента (све врсте испитивања - анкете и интервјуи) са објективним показатељима појаве коју истражујемо. Слично је и у ситуацијама у којима се субјективност истраживача појављује као препрека валидности његових закључака. Тако је посматрање са учествовањем потребно упоредити са званичним и осталим подацима о групи и њеном деловању које поседују органи и појединци изван тог колективитета.

С обзиром на међусобни однос комбинованих метода и техника, у литератури се разликују: *унутрашња* и *спољашња* триангулација. О првој се говори када се у оквиру истог захвата комбинују различите технике прикупљања чињеница, док је код друге реч о употреби разноврсних метода истраживања за проучавање истог предмета (нпр. када се при проучавању девијантне субкултуре примењују званичне статистике, посматрање, прикупљање биографија - како су то чинили представници "чикашке школе") (7).

Оцена резултата овакве триангулације зависи од домета и слабости примењених метода, али начелно се може рећи да она продубљује сазнања јер досеже до оних аспеката предмета истраживања до којих није могуће доћи коришћењем било ког издвојеног поступка.

2. Познати случајеви триангулације метода

Међу методима за расветљавање "тамног поља" ("тамне бројке") криминалитета, као једног од најзначајнијих криминолошких проблема, посебно место имају студије самооптуживања код којих испитивач анкетира грађане да ли су до сада извршили неко кажњиво дело које не фигурира у званичним евиденцијама криминалитета. Колико год били упућени на овај метод, истраживачи су истовремено свесни и његовог највећег недостатка - истинитост исказа респондента (а тиме и веродостојност и резултата истраживања) зависи од његове искрености.

Не мирећи се са тим, неки криминолози су као средство контроле истинитости исказа анкетираних малолетника користили и испитивања информатора (учитеља или социјалних радника) који су били упознати са њиховим владањем. Овде се радило о *унутрашњој триангулацији метода* (8).

Други су, као Clarke и Tiffт после тестирања помоћу упитника респонденте подвргавали полиграфском испитивању (помоћу "детек-

(6) *Ibid.*, с. 114-115.

(7) Anastasi A., *Psychological Testing*, New York, 1982, с. 102.

(8) На основу оваквог проверавања, Martin Gold је закључио да "изгледа како је 72% младих говорило истину, 17% су лагали, док су одговори осталих под знаком питања". - в. Gold M., *Undetected Delinquent Behavior* - у: Wolfgang, Savitz and Johnston N. (eds.) *The Sociology of Crime and Delinquency*, New York, 1970, с. 87.

тора лажи”) како би утврдили говоре ли истину (9), а Hardt-ови су упоређивали одговоре младих након извршених деликата са подацима у полицијским записницима (10). Ови случајеви су примери *спољашње триангулације метода*.

Као илустрација оваквог приступа изван студија самооптуживања може се узети и истраживање о професионалним јатацима које је извршио Klockars. Он је метод испитивања ових лица о њиховој животной историји, поткрепио интервјуисањем јатакових пријатеља и породице, посматрањем његовог пословања са лоповима, муштеријама и другима и са анализом доступних личних и ”професионалних докумената” (евиденције сиротишта, исечци из новина, извештаји о пробацији, писама, фотографија, рачуна, потврда о складиштењу робе и слично) (11).

Ипак, као најбољи пример спољашње триангулације метода у литератури, може се без сумње издвојити ”свеситуациона” (”панситуациона”) метода која представља комбинацију низа разнородних истраживачких стратегија и техника. Развио ју је немачки аутор Armand Mergen који је 1941. у Тиролу, Аустрија, започео изучавање посебне врсте преступника који као чергари лутају са породицама у колицима (н. Kagner). Према званичним подацима, ова лица су у огромном броју вршила лакша кривична дела (крађе, пољске и крађе старог материјала, преваре и друга).

На основу површних контаката са средином ”карнера”, кратког увида у историју овакве субкултурне групе на бази оријентационих података из званичних аката и разговора са појединцима који су са њима често долазили у контакт, Mergen је закључио да је неопходно стварање нове, типу истраживања прилагођене методе. Она је морала бити мултидимензионална и мултидисциплинарна како би групу и њене чланове посматрала у различитим и променљивим ситуацијама међу које је спадала и опсервација понашања оних који су издржавали казну у затворима. Као контролна група служили су возачи који нису у групи и са породицама, као и Цигани чергари који су истраживани у коначишту које су користили заједно са ”карнерима” (12).

Mergen указује на четири фазе кроз које је прошла његова метода: 1) посматрање при коме истраживач живи у групи као прихваћени члан; 2) прикупљање и увид у податке који се могу добити из званичних евиденција, постојеће литературе и разговора; 3) клиничка испитивања чланова групе; 4) добијени резултати се доводе у међусобну везу и могу

(9) Резултат је био да је 18,5% под утицајем полиграфског испитивања променило своје одговоре. Прикривање је било три пута чешће од претеривања у пријављивању наводних деликата - Clarke J. and Tiffit L., *Polygraph and the interview validation of self-reported deviant behaviour*, American Sociological Review, 1966/1, с. 516-523.

(10) Констатовали су да је 78% говорило истину, док је мање од 10% ”признало” дела која уопште нису извршили - в. Hardt R. and Hardt S., *Self-Reporting of Delinquency* - у: Savitz L. and Johnston N. (eds.) *Crime in Society*, New York, 1978, с. 82-92.

(11) Klockars C., *The Profesional Fence*, London, 1974, с. 224.

(12) Резултати истраживања (објављени у делу - Mergen A., *Die Tiroler Karen*, Mainz, 1949.) показали су код око 82% ”карена” криминалне активности. Само 15% њих до своје четрнаесте године нису већ кажњавани. Још интересантнији су подаци о структури криминалитета и односу према припадницима своје и других субкултура - в. Игњатовић Ђ., *Криминологија*, друго издање, 1992, с. 57.

се касније користити у терапеутске или експерименталне сврхе. Аутор сматра да је ова метода специфично криминолошка. Она повезује посматрање, посматрање са учествовањем, експеримент и клиничке методе, због чега је Mergen сматра интердисциплинарном и мултифакторијалном (13).

II ТРИАНГУЛАЦИЈА У ШИРЕМ СМИСЛУ

1. Проблем удвајања теоријских приступа

Поред наведеног, у литератури се појму триангулације придаје и *шире значење*. Из већ наведене Denzinove одредбе могла би се извести и шира дефиниција по којој је триангулација *употреба различитих стратегија у истом истраживању како би се обухватио што шири круг аспеката и димензија предмета истраживања, његови резултати учинили проверљивим, а појава коју изучавамо била објашњена потпуније*.

Нарочит значај има последњи вид триангулације који наводи Denzin. То је употреба различитих теоријских приступа у датој студији. Пре но што пређемо на излагање о потреби оваквог захвата, требало би поменути чињеницу да криминологија спада у оне науке које карактерише изузетно богатство теоријских оријентација. Због тога се нужно поставља питање откуда таков теоријски плурализам у криминологији. Разлога за ово има више:

а) пре свега, многе су дисциплине у току историјског развоја криминологије имале утицаја на њена истраживања (медицина, психологија, психијатрија, право, статистика, историја, социологија, социјална политика...) што је природно довело до импортовања њихових теоријских приступа у ову науку;

б) неке од ових дисциплина су своје унутрашње тензије, спорове и конфликти (у психологији сукоб схватања о личним особинама као урођеним и као стеченим, у социологији супротстављање функционалистичке и конфликтне оријентације) пренеле и у криминологију;

ц) у криминологији су значајан утицај извршили и такви теоријски приступи који нису створени да би се посебно бавили злочином и криминалитетом (пример су они које су заступали Eysenck, Durkheim и Marx);

д) неки концепти изричито се односе на криминалитет, али је он, будући да се ради о теоријама са много ширим захватом, узет само као илустрација за објашњење;

е) најзад, у криминолошко наслеђе уграђени су бројни широки теоријски приступи (о индивидуалним склоностима и предодређеностима, о друштвеној условљености на микро и макросоциолошком нивоу...) (14).

Постојање више теоријских приступа у криминологији не утиче на основну оријентацију неких криминолога када приступају објашњењу злочина и криминалитета. Они и данас сматрају да постоји само једна "права", "научна" теорија, због чега злочин покушавају да објасне деловањем само једног фактора.

(13) Mergen A., *Die Kriminologie*, München, 1978, с. 60.

(14) Jupp V., *Methods of Criminological Research*, London, 1989, с. 16-18.

Насупрот њима, све већи број аутора последњих деценија покушава да координира теоријске приступе при објашњењу криминалног акта. Таква *триангулација теорија* доноси истраживањима и самој криминологији као науци многе користи: она је одличан лек против сваког теоријског застрањивања коме често подлежу криминолози под утицајем општег приступа који заступају; друго, резултати истраживања биће плодотворнији када их употребимо за проверу поставки више теорија, него када се ограничимо само на једну; треће, триангулација обезбеђује користан систематски и стални међуоднос између теорије и истраживања и најзад, она охрабрује онај приступ који би се могао означити као *сустицање теоријских концепата* (15).

2. Покушај објашњења узрочности криминалитета који полази од триангулације

Овај последњи моменат од огромног је значаја за даљи развој криминологије као науке, јер њен досадашњи развој показује да *ниједан теоријски оквир не омогућава потпуно и универзално објашњење злочина, и свих типова криминалитета*. Управо због тога, нужно је истовремено разматрање бројних различитих концепата и поставки које пружају постојећи теоријски приступи у криминологији.

Ти приступи могли би се уклопити у један покушај објашњења криминалитета који се чини рационалан. Пре његовог излагања, изложићемо неколико напомена:

- пре свега, треба раздвојити узрочност појединачног криминалног понашања од каузалности криминалитета као укупности свих таквих понашања на одређеном простору и у датом времену;

- друго, потпуно је јасно да се једним чиниоцем (ма колико он уопштено био одређен) не може објаснити нити свако поједино дело, нити њихов тоталитет. Ни органска структура човека, нити његова личност, ни друштвена дезорганизација, ни криза нормативног система, још мање сиромаштво или богатство, деловање средстава масовне комуникације, аномија нити алијенација, класна борба или сукоб култура - ниједан од наведених или неспоменутих чинилаца (на које казују многобројне криминолошке теорије) не може, сам за себе, објаснити ни појединачно дело - злочин, а још мање читав њихов микрокосмос (криминалитет). Ово, наравно не значи да се тиме негира да ови чиниоци, или бар највећи њихов део утичу, на неки начин, да до извршења дела дође;

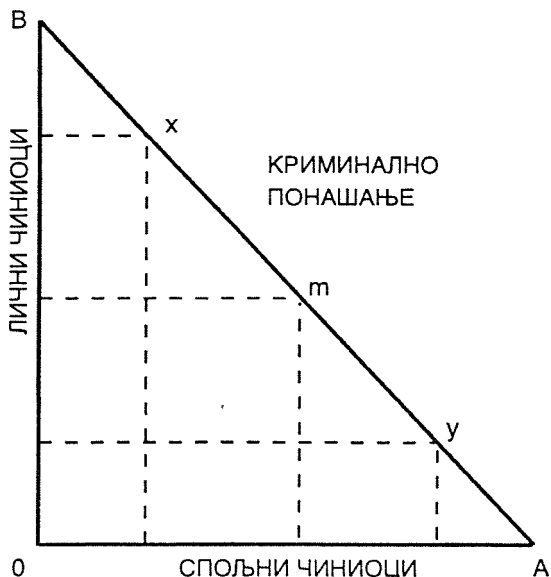
- даље, поставља се питање утицаја који у овој области има постојање масе извршених, а нерегистрованих злочина. Ово не утиче на утврђивање појединачне узрочности злочина за које знамо, али делује на објашњење криминалитета као целине. Оправданост тежње да се постави универзална теорија о криминалитету као тоталној појави без увида у масу извршених, а неоткривених злочина, у најмању руку је дискутабилна;

- најзад, мора се водити рачуна и о чињеници да је разматрање узрока криминалитета једно од оних питања у којима у великој мери долази до изражаја идеологизација. Пажљивим праћењем и упоре-

(15) *Ibid.*, с. 83.

ђивањем, могла би се утврдити непосредна веза између друштвено политичких прилика и доминантних каузалних криминолошких експликација у одређеним периодима развоја модерног друштва. Тврдња о слободи воље, третирање учиниоца као болесника, револуционарне идеје о решавању проблема злочина радикалном променом суштине постојећег друштва или објашњење да је криминалитет у државама "прелазног периода" изазван пре свега остацима старог предреволуционарног периода - нису ништа друго до дубоко идеологизовани ставови.

Све ово је разлог за предлагање једног приступа узрочности криминалног феномена који се чини рационалним, а који у исто време не задире у филозофске проблеме детерминизма појава - посебно људског понашања. На почетку треба рећи да се овим приступом не негира очигледна проузрокованост злочина као појаве. По нашем мишљењу, свако криминално понашање изазвано је спојем две групе чинилаца - личним цртама појединца и спољним (пре свега социјалним) чиниоцима. Наравно, њихово дејство нема исту снагу код свих дела. Код неких, претежан је утицај индивидуалних, код других спољашњих фактора, док код трећих и једни и други делују са приближним интензитетом, као што се може запазити на приложеној слици.

На њој апсциса О-А указује на утицај спољних чинилаца злочина, а ордината О-Б индивидуалних. Линија А-Б односи се на криминално понашање. Када утицај спољних, социјалних чинилаца на дато криминално понашање доминира, место која означава њихов сусрет са индивидуалним факторима ближи се тачци А (случај у на слици). Када

доминирају лични чиниоци, тачка сусрета се ближи тачци Б (случај х), док равнотежу утицаја ове две групе фактора означава средњи размак између тачака А и Б (случај m на слици) (16).

Тешко је, иначе, за неки тип дела уопштено рећи да ли у његовом настанку превагу има дејство једне или друге групе чинилаца. Начелно, силовање је дело код кога доминирају индивидуални, док је нпр. код крађе претежнији утицај спољних чинилаца. Међутим, вршење конкретног дела крађе може бити плод таквог каузалног склопа у коме значајније делују индивидуални фактори (клептоманске крађе на пример).

Наведену шему, као и сваки покушај раздвајања нераскидиво повезаних појава, треба схватити само условно. У стварности, сваки конкретни злочин је плод заједничког утицаја тесно преплетених спољних и унутрашњих, историјских и ситуационих чинилаца. На овај начин превазилазимо оба вида застрањивања и једностраности: крајње индивидуалистичко објашњење и, ништа мање прихватљиви, социологизам.

Када говоримо о проузрокованости криминалитета, од криминологије као науке не би требало очекивати више но што она може да пружи. На овом ступњу њеног развоја, требало би се задовољити сазнањем о вишеструкој функционалној повезаности многобројних појава са криминалитетом - или прецизније - са појединим типовима криминалитета. Таква сазнања су од користи за његово боље упознавање, као и за организовање рационалне активности од стране субјеката социјалне контроле. Ти субјекти требало би да та сазнања преточе у конкретне превентивне програме и рационалну казнену политику.

Све су ово разлози зашто је у криминологији, не без извесног разочарања, временом напуштено оно оптимистичко веровање првих представника италијанске школе да је уз помоћ метода "позитивне" науке могуће утврдити узрок злочина са истом поузданошћу као да се ради о појави у природи (пад тела под утицајем земљине теже). Уместо заблуда какве су били Ферријев "закон криминалне засићености" и сличних претеривања, уместо тражења "гвоздених" и безизузетних научних закона - данас се криминологија задовољава да утврди каузални склоп у коме је дошло до криминалног понашања и да на основу проучавања мноштва таквих случајева укаже на неке правилности у настанку одређених врста криминалитета. Те правилности које би се могле назвати и "*криминолошке константе*" никако не треба мешати са категоријом научног закона, који носи црту општости због чега важи безизузетно за све случајева (17).

(16) Упореди: Ponti G., *Criminologia* (Compendio di), Milano, 1980, с. 280.

(17) Разлику између ове две категорије објаснићемо на једном примеру: у многим криминолошким истраживањима је одавно утврђено да постоји однос између густине насељености и стопе криминалитета - што је густина насељености на једном подручју већа, већи је и број кривичних дела на 100.000 становника. Међутим, има и делова света - Јапан на пример - у којима се таква правилност не може утврдити - в. Bayley R., *Crime in Japan* - у: Datman E. (ed.): *Crime and Society*, New York, 1979.). Отуда се она не може сматрати научним законом јер не важи у свим срединама и у свим временима, али остаје једна од криминолошких константи.

Чини се да је прошло време великих, свеобухватних и свеобјашњавајућих теорија у хуманистичким наукама, па и у криминологији. У овој науци, оне не само да нису успеле у свом науку, већ су, уместо да помогну разумевању изванредног богатства криминалног феномена, оване приступиле редукционистички. Бавиле су се само оним криминалним активностима и њиховим учиниоцима чије се објашњење уклапало у замишљене шеме. То је стварало проблеме нарочито органима социјалне контроле криминалитета, који су увек најбоље могли да оцене валидност сваког етиолошког објашњења.

III ТРИАНГУЛАЦИЈА И КОНСТИТУИСАЊЕ СИСТЕМА КРИМИНОЛОГИЈЕ КАО НАУКЕ

Као и код свих младих и неиздиференцираних наука, и у случају криминологије, посебан значај има изградња њеног научног система који се не своди само на начин организовања њене материје, односно сазнања до којих је дошла. Тим поступком се омогућава и установљавање јасне релације ове дисциплине са осталим (пре свега кривичним) наукама, али и успостављање њене оптималне унутрашње структуре. У свему томе, може се запазити и нужан лични печат аутора и његова оригиналност.

Претпоставка за постављање система криминологије као науке је јасно одређивање њеног предмета. По нашем мишљењу, предмет криминологије је *криминални феномен* схваћен као јединство којим се означава злочин (индивидуално криминално понашање), криминалитет (као масовна појава), учинилац дела, његова жртва и начин на који друштво реагује на друштвено опасна дела (контрола криминалитета). На основу овакве одредбе предмета, чини нам се да је могуће прецизно одређивање њеног односа са другим наукама (18)

За изградњу криминолошког система од још већег је значаја одређење аутора за или против унутрашње поделе ове науке на низ дисциплина. Јер, захваљујући чињеници да су се проучавањем злочина у почетку бавили истраживачи специјалисти различитих наука о човеку и друштву (лекари, психолози, психијатри, правници, социолози и др.) који су из њих, произвољно и са мање или више фантазије, преносили сазнања и истраживачке поступке, криминологију је дуго карактерисао независан развој низа криминолошких дисциплина.

Почело је са *криминалном антропологијом* односно изучавањем специфичне условљености злочина органском структуром појединца. Од френолога, преко Ломброса као најзначајнијег представника, преко осталих заступника италијанског позитивизма, може се провући заједничка нит која се своди на идеју о постојању конституционалног типа злочинца.

На ово учење надовезало се оно које злочин повезује са одређеним психичким особинама - *криминална психологија*. На њу се у извесној мери надовезује *криминална психопатологија* која полази од тезе да је злочин израз поремећаја ума учиниоца. Ове две дисциплине разликују

(18) В. Игњатовић Ђ., *Однос криминологије са другим наукама и криминолошким дисциплинама*, Безбедност, 1992/93, с. 376-385.

се по томе што прва третира преступника као у основи душевно здравог, али са специфичним личним цртама, док друга полази од тога да је у питању болесна, патолошка личност.

Спој криминалне антропологије и психологије најчешће се означава као *криминална биологија*. Она условљеност криминалне активности тражи у човеку као био-психо конституционалном типу.

Најзад, као дисциплина која последњих деценија несумњиво врши најзначајнији утицај појављује се *криминална социологија*. Према њеном учењу злочин се може објаснити првенствено из друштва.

Досадашњем развоју криминологије није толико сметало само постојање наведених дисциплина (њихов развој доприносио је свестраном проучавању сложених и разнородних аспеката криминалног феномена) - основни проблем се састојао у њиховом патернализму и својатању криминологије, са последицама на теоријском и истраживачком плану. Настале су разне "врсте криминолога", често међусобно супротстављених, а утицај историјског наслеђа и научних ауторитета имао је за последицу доминацију одређених студија (као што су биолошке у Италији или социолошке у САД) (19).

Још веће тешкоће развоју криминологије као самосталне науке представљало је одсуство интеграције њихових сазнања. Једни су занемаривали друштвене утицаје, а други чињеницу да је свако (па и криминално) дело, акт конкретног лица у извесној мери одраз његове непоновљиве индивидуалности.

Све наведено имало је за последицу да је криминологија до сада била пре прост збир различитих дисциплина, него самостална наука. Да би се развила у том смислу, потребно је изградити чврст систем у коме сазнања до којих су у свом развоју дошле све наведене дисциплине имају своје место. Јер, како истиче Mergen, она је више од криминалне антропологије, биологије, психологије или социологије. Да би као наука могла да опстане, она мора интегрисати те дисциплине у систем који ће потпуно обухватити оно што криминологија проучава, јер свака форма захтева одговарајућу садржину (20).

Овај *интегративни приступ* неопходно је првенствено остварити у објашњењу настанка злочина и криминалитета. Целовит поглед на узрочнике криминалног феномена захтева обједињавање сазнања криминалне антропологије, биологије, психологије и криминалне социологије. У криминологији је уобичајено да се тај аспект њеног бављења криминалним феноменом означава као *криминална етиологија*, за разлику од *криминалне феноменологије*, која се бави појавним облицима злочина и криминалитета.

На овој се подели нарочито инсистирало у старијој немачкој и ранијој совјетској литератури. Сматрало се чак да се ради о самосталним криминолошким "наукама", одн. дисциплинама (21). У основи, то гледиште и у нашој литератури заступа већина аутора. Тако Милутиновић у свом уџбенику наводи да криминологија има два основна

(19) Ferracuti F., *L'indirizzo interdisciplinare in criminologia*, - u: Trattato di criminologia..., Vol. 1, Milano, 1987, s. 1-29.

(20) Mergen A., *Die Kriminologie*, op. cit., c. 1.

(21) Milutinović M., *Kriminologija*, Београд, 1990, с. 161, 253.

подручја: криминалну етиологију и криминалну феноменологију (22). Професор Милутиновић је као пионир криминолошке науке код нас одлучујуће утицао на прихватање такве концепције у југословенској литератури (Ж. Хорватић, В. Пешић, Р. Купчевић).

Такво гледиште било је мотивисано очигледним постојањем два аспекта са којих се може посматрати криминални феномен: *дескриптивни (феноменолошки)* и *каузални (етиолошки)*. Даље, усвајање ове поделе корисно је и за лакше излагање материје у систематским делима. Међутим, то није довољно да се из тих разлога изучавање ове две димензије исте појаве подели у одвојене и самосталне дисциплине, криминалну феноменологију и криминалну етиологију. Тиме се на један вештачки начин омета посматрање криминалног феномена као целине. Да се радило о једној доста условној подели, види се и по проблемима у систематизацији материје у делима аутора који је усвајају.

Због тога, чини се да је боље говорити о феноменолошком и етиолошком аспекту криминалне појаве, него о посебним дисциплинама које би се њима бавиле. Последњих деценија, бројна истраживања о жртвама злочина, открила су криминолозима један нови угао посматрања криминалног феномена. То је поглед из перспективе жртве која је дуго била запостављена иако је њен допринос настанку дела и конкретном облику у коме се оно појављује често одлучујући. Од не мањег значаја је и чињеница да од тога да ли ће жртва пријавити дело често зависи и да ли ће оно фигурирати у званичним евиденцијама и бити део апарентног криминалитета. Зато се нужним указује изучавање и ове треће равни посматрања криминалног феномена (23).

Ако се криминолошки систем схвати на наведени начин, помоћу њега се може конституисати нови, тродимензионални концепт криминалног феномена, који обухвата његову етиолошку, феноменолошку и виктимолошку димензију. Криминологија, да би га у потпуности проучила, мора поћи од логике триангулације као захвата који тежи да у проучавању једне појаве узме у обзир све њене стране. Отуда се триангулација појављује као изузетно значајно упутство при конституисању криминолошког система. Она нас усмерава да ову науку конституишемо као синтетичку, а њен предмет проучавамо као јединствену појаву која се у животу испољава у више димензија односно равни.

(Примљено 10. фебруара 1993)

(22) *Ibid.*, с. 37.

(23) Како се види, не прихватамо ни становиште које виктимологију одређује као самосталну науку која изучава "све оне који пате" које се у литератури оправдано критикује (в. Gassin R., *Criminologie*, Paris, 1988, с. 216.) нити да је виктимологија грана криминологије. Овакво гледиште - о потреби да се виктимолошка сазнања интегришу у криминологију - заступа и италијански аутор Gulotta. Он сматра неприхватљивим и само залагање за издвајање виктимологије као засебне дисциплине у оквиру криминологије. То је, по њему, нови вид кидана нераскидиве везе која између аутора дела и његове жртве постоји. Ако је ранија криминологија била криминал-центристичка, таква би дисциплина нужно била виктимо-центристичка, са сличним последицама по сазнање (Gulotta G., *La vittimologia: aspetti criminologici*, - у: *Trattato di criminologia...*, Ferracuti F. ed., Vol. 3, Milano, 1987, с. 105-167.).

Dr. Đorđe Ignjatović,
Associate Professor of the Faculty of Law in Belgrade

TRIANGULATION IN CRIMINOLOGY

Summary

There are two basic meanings of the term "triangulation". In its narrow meaning, it is a term covering the use of two or more methods, namely of engaging two research workers for one and the same project. In terms of the nature of combined methods there are external and internal triangulations. In its wider meaning, the term includes the use of various, first of all theoretical, approaches to the same research.

This second meaning ("coinciding of theoretical concepts") served as a basis for explaining the causality of crime. Every criminal conduct is caused by a connection of two groups of factors - personal characteristics of the individual and external (first of all social) factors. Relevant effect is not always the same in all act (those where external factors dominate are marked in the graph by "y", the act where personal factors prevail is marked by "x", while "m" is the mark for acts where there is some kind of balance of these factors).

Finally, the logic which is a ground for triangulation has served to the author also in setting forth the system of criminology as a science. Along these lines, criminology is a single science which should not be divided into independent disciplines (such as criminal anthropology, psychology, biology or criminal sociology). It integrates their knowledges (integrative approach) which relate to its subject-matter - namely, criminal phenomenon, conceived as a common term for the crime, for the perpetrator and for the victim, as well as for the criminality and social reaction to socially dangerous acts. In its widest meaning - as observation of the same object from different angles - triangulation points at the necessity to approach such subject-matter of criminology so as to include all three relevant dimensions: etiological (causal), phenomenological (descriptive) and victimological (victim's aspect). In such a way artificial division is eliminated of criminology into branches - criminal phenomenology, criminal etiology and victimology.

Key words: *Triangulation. - Method. - Theory. - Criminological systems. - Synthesis.*

Đorđe Ignjatović,
professeur à la Faculté de droit de Belgrade

LA TRIANGULATION DANS LA CRIMINOLOGIE

Résumé

L'auteur dégage dans son travail les deux significations essentielles de l'expression "triangulation". Au sens plus restreint, ce terme désigne l'utilisation de deux ou plusieurs méthodes, c'est-à-dire l'engagement de deux chercheurs pour un même projet. En fonction de la nature des méthodes combinées on distingue la triangulation externe et interne. Au sens plus large, le terme désigne l'utilisation de diverses approches - notamment théoriques - lors d'une même recherche.

Ce deuxième sens du terme cité ("le concours des concepts théoriques") a servi de base à l'explication de la causalité des crimes. Selon ce concept, tout comportement criminel est provoqué par la combinaison de deux groupes de facteurs - les traits individuels du particulier et les facteurs externes (avant tout sociaux). Par ailleurs, leur effet n'a pas la même puissance chez tous les actes (au tableau, les actes chez lesquels dominent les facteurs externes ont été marqués par un "y", ceux chez lesquels dominent les facteurs

personnels ont été marqués par un "x", alors que ceux chez lesquels il existe une sorte de balance de ces facteurs ont été marqués par un "m").

Et enfin, la logique sur laquelle repose la triangulation a servi à l'auteur à définir le système de la criminologie comme science. Selon cette option, la criminologie est une science unie qui ne doit pas être divisée en disciplines autonomes (telles que l'anthropologie criminelle, la psychologie, la biologie ou la sociologie criminelle). Elle intègre leurs acquis (approche intégrée) ayant trait à son objet - le phénomène criminel compris en tant que terme commun désignant l'acte criminel, son auteur et la victime, la criminalité sociale et la réaction aux actes socialement dangereux. La triangulation au sens le plus large - en tant qu'observation d'un même objet à partir des angles différents, indique de l'avis de l'auteur, qu'il est nécessaire que l'objet de la criminologie défini ainsi soit abordé en englobant ses trois dimensions - étiologique (causale), phénoménologique (descriptive) et victimologique (l'aspect de la victime). C'est ainsi qu'on évite la division artificielle de la criminologie en branches - phénoménologie criminelle, étiologie criminelle et victimologie.

Mots clé: *La triangulation. - La méthode. - La théorie. - Le système criminologique. - La synthèse.*